

UNIVERSITÀ DELLA CALABRIA
DIPARTIMENTO DI LINGUE E SCIENZE DELL'EDUCAZIONE
LABORATORIO DI ALBANOLOGIA
UNIVERSITETI I KALABRISË
DEPARTAMENTI I GJUHËVET DHE I SHKENCAVET TË EDUKIMIT
LABORATORI I ALBANOLOGJISË

Opere di Francesco Antonio Santori

a cura di

Vincenzo Belmonte

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

MELLODHRAM' I VIII

MILLOSHINI E PJETROSHINI

Vetë të

Milleshini, Pjetreshini	<i>vëllezërë</i>
Emira	<i>jëma</i>
Rozbardha, Monostan'ja	<i>motëra</i>
Qirjaku	<i>shërbtorë ghuallanë</i>
Panaidhja	<i>shërbëtresh ghuallane</i>
Korë ghanjunëshi e vashashi	

Shena është

ndë një shpī pushjere ndë male të Dhibres e larëte.

Hapet shena ndë një sallë të madhe, ku shihen vashaz

e ghanjunë që shtronjin triesën bashk me Panaidhen

e Qirjakun të tire prind.

<i>Pan</i>	<p>Shtroje mirë atë mbësallë, vashza ime, e vërë më rë ndë shërbise çë ti bënë, se na sot një nderë të madhe, sa ng' e patim nj' etërë herë,</p>	5
	<p>riçivirëmi ndë shpī tënë. Zonja Emirë e Monostan'ja, Pjetroshini e Milloshini me Rozbardhën të fanmire vash e bukurë, tas me nē</p>	10
<i>Qir</i>	<p>kemi sod, o çë harë! I mbjodhe lulet çë të thash, o birë? E, ti jetëri, sa tufa trondofile pjekse bashk me lile e me jaçinde? Harrove gjëllsominin, ç' ë te llaka, e amarandin , ç' ë te kroi proposh? Rigan'jelin e mbashke me riganë e gjerin tullipanë, e mirudhiren mellis e kē kultuorë me ato gharofal ndrishe kojllori çë te fonda janë?</p>	15
	<p>Kjo dit ju vete, e si kjo ndonj'etërë kush mund e thëtë ndo se ju ndodhet më? Sod neve japën nderë, e lusëme ka të tjerë, neve të zotërat [t]jënë, e sot na nget t' i zbulonjëmi namurë e mallë të madh te kī pushtjerë lughadh e te kjo shpī, çë, sa kultonjë u i zī, e i kamë ca vjet, kurraj pati një hjë trīlarëte kaq të vinej të mënoj këtu fëmila të zotravet një jav, moj mëngu dit.</p>	20
	<p>Andaj, nani çë kemi kët pëlqeme, trashigonjëmi hareme këto krede. Stolisni më se mundni stanë mirë, e kriet mbuloni me kurora ndrishe, e unaza bukurushe e anaka shumë vëni ndë llorë e qaf, e vëhtë bëni luleshi edhe të jenë, e, kurë ata të henë, prë nënë ju i lodroni mbë valle, e një kangjele pra i këndoni.</p>	25
<i>Pan</i>	<p>Qirjak, Qirjak, bëj nje, se u mbjödhtin gjith e hitin tas ndë shpī. E shtrove e je pastrove triesën mbaru me buk e verë e me talurë e qelqe, grep e shibuza e tjera kafçe holla?</p>	30
<i>Em e të thënë</i>	<p>Qirjak e Panaidhe, anangasī mos mirrëni aq prë nē; na duomi sod</p>	35
	<p></p>	40
	<p></p>	45

	të rrimi ndë pushtjerë jo si ndë pllese, anamesa shërbise e bëgatī	50
	të bulërishta; na pëlqenë këtu të trashigonjëmi ajrin më lefterë, më thjellm' e më dulirë; e një llighal mbi badhëra je vënë	55
	e pa talurë prë ndënë; një bardhullore e njomthe gjiz mbi fierin e mbërparturë; te kupza qumshti ëmbël e buka e njomë, e ngrohte po si është ka furri e dal, na japën një levromë çë nëng e pamë një herë te gjella. Ndo ni kini mallë	60
<i>Qir</i>	të jipni neve luturë një pëlqeme, të jetë hareme e jo mbëshuome juve, bëni si na ju thamë, e prë pather ndë zëmër' u më ju kamë. Sëmadhi Pjetrosinë, jushtrorë fanmirë, e ti, ghavnarë e doqi Milloshinë,	65
	çë sot më mbitëni me një shkëlqeme nderë, sa ng' e penxova o ëndrra ndonjë herë, uli si mundni më te triesa ime e shtruorë me vobkëtī, moj e bëgaturë	70
	me tëjen lart presenxje e hjenë të madhe, çë ndënjin këto zonja trishkëlqeme, fanëbardha e të dulira, të bukura e të mira, cila njohën ndë vende gjith,	75
	çë shohën ndë kto anë një zëmërë çë ju do e vete nënë si pallarë tue bënë sa juve nget.	
<i>Mill</i>	Buftōmja zëmërishte çë na bëre vëlenë më se një tries çë mund na shtroj	80
	Lisëndri o Pirri o rregji i Napulīs o Turqvet zot' i madh. Me sa harë ni hami ndë ktë aradh së kemi ngrënë një herë kurraj gjakunë si me këta ghanjünë.	85
	E shoqja jote e i bukurë kī pushtjerë, këto fusha të gjera e ato male çë neve rrinë kundrela, mua ndë shpirtin përhapnjin një pathëneme hajdhī e gjith kjo shokëri gjegjën ashtu,	90
<i>Mon</i>	kamë bes, edhe si u. O Milloshinë, trī llustre janë çë zbora mbi jetë, e te kjo dit jamë e gëzonjë vetëm, ndo mbrëmën arvonjëmi po si e zumë hareme e rrishkëlqeme. U çë kurë leva e mblirë nd' atë pëllas ku rriturë qeva,	95

lume së kishnja parë, jo luca o zale,
 monu të larta male të mbuluora
 me faje fjetullore e trasha pine,
 që qiellit bënjin hjë me gjera dega, 100
 e llaka shumë të thella e trëmblore
 e dushqe merëngore e hapta rehje
 me terimone gjelbëra, që kanë
 një bukurī trilarde mbë vetëhenë,
 cila më të pëlqenë sa më i vë rë 105
 e ndë gjith anë e ruonë me fizikī.
 Më kishin thënë ndë pllas se ashtuposht
 i vogëlith një zog
 i thënurë rrosinjollë
 me zanjezën të hollë e pjono hirë 110
 shprishij ndë llaka, terimone e brinja
 një t' ëmblez armonī,
 cilën së mund e bëj qitera jonë,
 ndo mëma e ngīt o me të shpejten dorë
 Rozbardha, motëra ime, bën' e flitij, 115
 si k̄a zakonë të bënë, ndo rrī me oreks.
 Gjëllinja u ndë zëe një mallë të madh
 të gjegjënja o të shihnja këtë zog.
 Kurë somenat proposh
 prej lumit, nënë një qënd, ndodha se di 120
 këndojin afërë e një'tërë më tutje,
 e marmaroste atje kishnja qëndruorë.
 Të parën herë më mudi një cjudhī
 e madhe shumë, pra mua hiri ndë zëe
 ëmblishte ajo armonī e një penxerë 125
 një më dhifizi trūtë, një mallë që s' dī
 të thomë se ç' ish më mudi gjith e u
 së gjegja më ku ishnja, e ni këtu
 së gjëndça tas me jū, mos shkoj atena
 tue mbjedhurë lule një llojë ghanjunë, 130
 cilit më zgjuonë ka trīpëlqemi gjumë.

Em O bila ime, më kultonë ti poka
 e më bekonë më herë, se u të solla
 të trashigonje ndë kto rea pëlqeme
 ca hire, që së kemi ndë shpīt [t]ona, 135
 kurë, bashk me motrëmat [t]jēnde mbë kuvend
 të mbjedhura, i rrëfienë këto shërbise
 që pë ndë këto vise e ato s' i panë?

Mon E kush mund i harronj? Më hitin thellë
 ndë zëmërë e, sa ndë gjellë më lë Perndia, 140
 së dalën më ka shpirti ku qenë shkruora.
 U taksinjë që nani ka pjesa ime,
 prë sa të jemë e zonja, e ka jetr' anë
 lusinjë e parkalesinjë kuj më nget

	se allmonu di o trī herë ka mot e vit dua qellurë di o trī dit të rrī pushtjerë.	145
<i>Roz</i>	E u së vinjë me tij, o Monostane?	
<i>Mon</i>	Nisemi gjith, e vetëme lëmi shpīnë ndë duorë të shërbëtorëvet, se prana e çonjëmi pjot si vë,	150
	kurë priremi ndë hję të vrërtullore të sallavet të xheshura gjithsej.	
<i>Em</i>	She' se vidhjuze jë? E vetëme ti do të gëzoç, moj Zoti të shtërghonë. Ni ti u harepse se, ndë pllas kurë jemi, vinjin gjithonet motrëma e ti vet anamesa ndë rrole vëhe e fjet, e mosnjerī të pipën pas një fjal.	155
	Moj u të thomë nani përpara këtu mëm's e të së di vëllezërvet [t]jënë se somenat ti vetëm një pëlqeme pate e jo më; e u di tjera skisa çë nëng i prothe ti. Kënduomen gjegja të rrosinjollit e të nj'etërë zogu çë kish nj' unāz prej cimbëthin të kuqe, barkun e kish të bardh e ndë krah mbal zezeshkëlqeme malezat buftoj të pendavet pindiksurā një verdhi si ai çë kanë të spartulloret lule, gjith i gjallë e shkëlqemë,	160
	i thënurë kardhulliqe, e bukurisht këndoj prë ndë mbi dega të nj' ulliri. Moj nj' etërë trashiguome keq të madhe u pata çë ti s' pate e ani t' e thomë, e ndo se të pëlqenë u s' e godinjë.	165
	Pë lucën atje proposh ndë llak të gjerë ka vjenë i bardhi Drinë e lucën vete hinë, e prana dalurë përzihetë me të jetrin krah, çë posht zdripet ka mali çë ja thon' i zī.	170
	O, se atë luc vërteta kush ng' e pā, ndo se rrëvonë të des me atë ngulli, Parrajsin nëng e skisën dreç të tërë! Çë mund rrëfienjë ka bukuria çë kā? Ësht uji kalthërë keq një shesh i madh, ku zbiret siu të ruonjë tutje mbatanë zallin të jetërë e ng' e rrëvonë kurraj. Qiellin të thellë pindiksurë sheh te fundi mbjatu si nj'etërë qiellë, me rē o pa rē, e me diell e me hënë çë rrëmbësonjin, ashtu sa s' mund i ruoç, e shkapërdhiksnjin peshqit prë nd' uje ndrishe, e venë e vinjin	175
		180
		185
		190

	dejtrorë me aniza vogëlaz o të madhe; me angurë e me rrjete shumë të gjera pishqit, çë s' kanë mallixjen t' iknjin thellë ndë fundin ku ng' arvonë jo angurë e jo rrjet, të ndërlikurë i zënë. Ishin prej zalli nënë meje ca voparele tue kullosurë. Mora ahiena njnje një grusht me vola e shura e ja shtura mbi uj me vrundullim;	195
	e ujtë bëri shkomë e pikaz pikaz u ngre prej qielli e rā mbi lucën nj'etërë herë, e pishqit më ng' u panë, njera ç' atje proroi një vark me rrjete, me kanoja e cado tjera strumende gjith të mbledhura mbi pup. U mbeta e asi vendi nëng u tunda. Kurë u kallartin, pë se pishqit kënë të gjallë ndë një tin'jel. Desha të zënja një e ai zū mua. U ika ahiena e dhëmburë e shoket gjith i lë, çë prana më rrëvuonë ndë një barere. E ulurë ndë një hjë u vet këndonja pa diturë se çë thojnja. U vrëjte ti nani, se pë më u se ti!	205
	Çë pë, çë pë, spakune? Nani rrëfienë se vajte ti ndë qiellë o perivolin pë të magjepsuorë të Fatavet, ku pather paravera lulen mbi lule shtonë, e pemullore pa vap përhapet vera, e ëmble vjeshta të rrushullore vreshta e tjera mira gjëllinë pather dulira, e tek u moti ajrin me breshërë e shī ng' e thturbullōnë e bora nëng buftonë faqen kurraj, ndomos mbi male llargha prë pulqeme të njerzëvet. Sa ngrëhemi së ngrëni, më qellën Pjetroshini ku ti qeve e vëhemi mbi varka e vemi mbal ndë lucën tue voziturë si dejtrorë, e marrëmi më pëlqeme na se ti...	210
	Serposëni këto lufte me u përqeshurë, sa gjegjëmi një kangjelez ëmbëllore, çë më ndoti se gjegja pak përpara	215
<i>Mon</i>		220
		225
		230
		235
<i>Em</i>		

	ajashtaz o ndë shpī prë mbrënda atej.	240
<i>Mill</i>	Qirjak, kush është atej që vjershe shtie kangjele këndonë armonisore ashtu sa më rrëmbenjin mendën gjith?	
<i>Qir</i>	O zot i madh, janë shërbëtorit [t]ënd, janë timit bil, që prë harenë që kanë, se ini ju këtu, u kurōruonë me lule e një trëkuz larushku bëtin e ndë një deg të lartullore e ngjtin të lisit i trimadh ndë shesh i rriturë përpara kësaj shpī je pushtjerote, ku bredhën ndë gjith krëmëtet, e tuke u ninuluorë haremë këndonjin.	245
<i>Pjetr</i>	Thirri këtu njëmend, se duom t' i shohmi!	
<i>Mill</i>	Të vinjin tue kënduorë, se duom t' i gjegjëmi!	
<i>Roz</i>	Kurorat le t' i mbanjin po si gjënden!	255
<i>Pan</i>	Njota se vinjin pa të jenë thërriturë.	
<i>Qir</i>	I lë të hinjin para juve, o zotëra?	
<i>Em</i>	Leji të vinjin nje, mos të mënonjin!	
<i>Pan</i>	Ngani këtu nani si gjëndi, o djelma, e pas atire hini edhe ju, vashaz.	260
<i>Mon</i>	Popo, si u stolisëtin me ato lule e të bukurë ashtu duken si ëngjël.	
<i>Em</i>	Këndoni, via, një t' ëmbëlore kënekë, si do të vinjë ndë gol juve ka zëmëra e pëlqemez, dularë e safëtesëme, të këtë mendirën, po si kini shpirtin.	265
<i>Pan</i>	Të zonjësë gjegjëni urdhrin e këndonin, e si mbi valle ni di kōre bëni.	

Kōr' i parë

<i>Ghanjunëtë</i>	Kush e shtroi, kush e pastroi, kush nderoi triesën? Të pëlqeme, të hareme, thon'je, vashaz, kush e bënë?	270
-------------------	---	-----

Kōr i dit

<i>Vashazit</i>	Ndë gjith mote, ndë gjith hera bëri triesën buka e vera. Vërë mbi të sa më ti do, se, ndo triesa është pa to, gjet vëdekurë i stolisurë, gjet një zog i gjallë spendisurë.	275
<i>Pan</i>	Popo, popo, që bumbllimë bumbëlloi neve prë nënë?	280

<i>Mon</i>	Më taraksi zëmërën!	
<i>Roz</i>	Si u verdhe ndë njëmend, si kurë t' ish përpara tij ndonjë draghorë me sī të kuqe e me gol të hapte, cila	285
<i>Mill</i>	Gjegje dreq, o mëmë, çë qe?	
<i>Em</i>	Mua m' u ndot një strush i madh, si një lis çë, prerë, prë trolli bie me madhe vrundullimë.	290
<i>Mon</i>	Një gjëmimë më shumë e rënde mua m' u duk e bumbllisore.	
<i>Pjetr</i>	Le të jëtë çë do! Këndoni ju, ghanjunë, me më duli se këndojit pak përpara.	295

Kor' i parë

	Si një zonjë e nikoqire shpīnë bëgatën e je nderonë, buka bënë të fanëmire ato triesa ku mburonë.	300
	Buka kurmin gjall' e mbanë, buka shpirtin e përlanë.	

Kōr i dit

	Si një kuvend me trima, çë tuke bredhurë qeshnjin e lodra e lufta bënjin, mos nëng i tundën frima grarishte e kopilishte, fëtohetë gjith e mbë serpos lëngonë;	305
--	---	-----

	ashtu triesa pa verë na gjet një paraverë pa lule e po si vreshta pa rrush o pema vjeshta. Vetëme vera ëndën hapën e gjinë e siellë harenë ndë vende kudo hinë.	310
--	--	-----

Kōrë i parë

	Me kojllorë, me sapurë, me hajdhī çë vera jep, neve thanë se Anakreondi tue kënduorë e tuke shkruorë rriti nj' ëmërë çë së des.	315
--	---	-----

Kor' i dit

	Buka e vera ndë gjith hera qe fuqia të kësaj jetë ...	320
<i>Em</i>	Ajlimono, çë bumbullimë di herë bumbllloi si draghonarje madhe gjëmë!	
<i>Mon</i>	Me ajrin të thjellmorë çë shohmi nënë si gjënjin vend gjëmimë e bumbullima? Ka dalën, kaha vinjin e ku venë, pa rë, pa borë, pa shī? Mua zëmëra parathot njetërë s'hajdhi...	325
<i>Mil</i>	<i>I</i> Dil, Pjetrosinë, vëlla, dil jasht e vrej ka mbal nië rahj o terimonë kësoj çë janë këto bumbllima. Ndo mali janë gjëmima, ea ndër në të trashigonjëmi ditën me harë çë ndë menat prë njera ndë strapos. Ndo prana të jënë Turq e të jënë pak, ti lufëtoji vet; ndo shumë të jenë, ti prirë nje këtu, se vinjë me tij dhe u, e shohëmi të buftonjëmi sa vëlenë me gjakun krahu çë ka Pirri vjenë.	330
<i>Pjetr</i>	Më nje se ti ng' e thë, u jamë i gaturë. Njota se nani vete e bënë sa kumandove zotria jote.	335
		340

Niset vrap

<i>Em</i>	Shkëlqeme u dī menata sod prë mua, moj mbrëma ndë strapos ng' arvonë thjellmore e trëmbemi se shkrete më lë si murge grua.	345
<i>Roz</i>	U gjegjinjë çë nani një zae merore, çë më thirrën ndë vesh dju cilin dëmë e ndë zëmërë më vete si magjepsore nëmë.	350
<i>Mon</i>	U varesa njinje të rri këtu.	
<i>Em</i>	Ndë kët njëmend prodhoj më neve shpia e na pëlqej dulia e horëtishte më shumë se gjith haretë çë kã pushtjeri ...	355
<i>Mill</i>	Çë janë këto aughure ligullore çë bëni vetëuj e agëzoni dëme më parë se moti, e çë pri s' llarghu të keqat i thërrini? Ju tjera grã, së dini ndomos të shihni liga ndë gjith vende,	360

	të bëni ashtu skutjende, kudo gjëndi, të mbjedhurat kuvende mbë harë. Ka shihni ju se dalën këto rë të zezullore, çë trëmbimje rëndi?	365
<i>Qir</i>	O birë, ndo përmëtonë se të nderonjë u timen gjuh me këto ëmbla fjal, e të thomë një vërtet njohurë ka gjith, moj nëng e masurë ka një vet njeri, si plak të fjas, çë gjellën tas e shkoi e pësuome dhuroi pa nëmërimë. Zëmra bīrishte e malli edhe nëng është si prindërishtja zëe e malli i tire. Llumbardha dridhet mbi të sajat bil, edhe kurë era fjetat shtrushullon të fitepsit, ku bëri ajo folenë, se t' qiftit duk se ndjenë vrundullimën çë bënë, kurë hapta krah mbi ajrin fjuturonë.	370 375
<i>Mill</i>	Kjo ligjërata, çë më bëre, o plak, trīnderëmi Qirjak, vërtetën thomë se është norë e më pelqenë më shumë se ti nëng e kē bes. Mbero u dī se një shpirt çë s'hajdhitë i sheh më parë po të rrëvonjin, madhën dëmin keq e trimat i bënë pjeq më parë se moti, gjellën tuke shtrënguorë me më dhurime, veç pra se cado herë të ligat, çë sē janë, i ngjallën e bën' e kanë një rëndullore të qënurë, çë s' e kishjin pa trëmbime.	380 385 390
<i>Em</i>	U pruorë, u pruorë! Çë qe, o Pjetroschinë?	
<i>Mon</i>	Prostekse gjë të lig o gjë të mirë?	
<i>Roz</i>	Qenë shiu o ishin ndrishe ato gjëmime?	
<i>Pjetr</i>	Nje armatosu e dil me mua, vëlla!	395
<i>Pan</i>	O qinë e madhe! E çë të jëtë prë nē?	
<i>Mill</i>	Çë ndodhe poka o pē?	
<i>Pjetr</i>	Vinjin prej neve Turqish di llojë.	
<i>Roz Mon Pan</i>	O zjarmë çë na rrëvoi!	
<i>Mill</i>	Ku janë nisurë të venë, çë duanë, çë kanë, si t' armatosurë janë?	400 401a
<i>Pjetr</i>	U besinjë, vëlla, se janë një pjes të nj' etër' ushtriye, cila me Mojsenë ndë këtë herë jushtronë mbi Dibren, se bumbllonë atena mali. Vemi mbi ta, pa zbjerrurë një njëmend, se gjënden tek një vend, ku na të di mund i luftonjëmi gjith edhe pa kuel.	401b 405
<i>Mill</i>	Vemi njëmend.	408a

<i>Em</i>	Çë thua, trimoth pa trū?	408b
	Sa shpata kini të luftoni ju me gjind mbë qindinarë?	410
<i>Pjetr</i>	O mëmë, kemi një parë çë sosnjin neve të vrasëmi Turq sa më të jenë te llaka. Vemi, se ndë birraka, tek u mblinë, së dalën si të duanë mbë dhë të mirë. Ti vëhe atena e u këtej me dirë e i japëmi grop ku vanë t' e gjëjin vetë.	415
<i>Em</i>	Popo, si zëen më nget kjo rënde fjal!	
<i>Mill.</i>	Mënoni ju këtu pa një trëmbime, mbë hareme gëzime, po si mbetim njera njëmend.	420a
<i>Mon</i>	E kuj ja thua këto?	420b
	Një jëm' e vetëm e lënë me di kopile të bila jasht ka shpia, nd' atë njëmend çë të biltë lufëtonjin mbë di vet kundurë milarë, jo zet, rrī e pushonë e hareme gëzonë? Spartanet grā së bëtin bëma, si do ti, mbëdhā.	425
<i>Roz</i>	Këtena mos u tund, o Milloshinë!	
<i>Em</i>	Popo si fjuturuonë! O herë e keqe!	
<i>Mon</i>	Si na rrëvove dreqe pjonu dirë...	
<i>Pan</i>	...me helëmë e me ligrī të na thartonje.	430
<i>Roz</i>	Çë bënëmi ani këtu, të shkreta na, qëndruora po si vresht qëndronë pa hunjë, pa gardhe e pa të ruome e je kanosurë derrashi, çë janë të dirëm' e dekur' uri? O qiellë, si vjove prë nē këtë s'hirī mos e penxuome, e një thërrimez mirë, çë bën' e pamë si rrëmb i llargh menaten të ksaj dit, na vrëjte ndë një kred, e kush e dī çë vit' i rënd çë ka t' xarrisinjë prapa e me sa timë e vapa i paguorë kē të jētë e me shërtimë e gjerë hjidhī!	435
<i>Qir</i>	Via, mos helmohi keq e mos thërrini dëme mbi dëme trūshi, e lodhën' ashtu shpirtin e fjandaksinë. Na jemi bil të Perëndīs e ajo së fjë mbi nē si varesurë njerī, çë nëng penxonë më mikun o gjitonin o gjërinë, se pather dreqëtonë ai të bënat [t]ona, sa janë ndrishe, me urtëri të madhe ndë një finë ku së rrëvonjëmi na, jo se me sī, monu me fjandaksī.	440
		445
		450
		453a
<i>Em</i>	O Qirjak,	453b

	ndë këtë njëmend u s' dī ç' ë gjella ime.	
	Më dhifizën një keqe trëmbësime	455
	një shortje, sa ng' e gjegja më kurraj.	
	Doj t' ikënja, doj të rrinja,	
	doja të kishnja një fuqī të madhe	
	të shumësonja stanë e qënën time	
	ndë llaka e prë ndë brinja e kudo janë	460
	pjesa me timin gjak. Doja të bënja	
	dju sa shërbise e monu një serposinjë.	
	O mjera u, je llavure çë jamë!	
	Si të serposinjë kamë sa mungu zura?	
	Adunaremi allmonu mbë serpos	465
	se gjith harea, çë pata somenat,	
	jo se m' u los si afërë zjarrit bora,	
	moj nje m' u spav, si spaven ato rē	
	çë shohmi cado herë ndë larta çuka	
	të malevet ngalisura, ku bënjin	470
	me nina ndrishe hora e madhe turra	
	e kastjele me burra e cado tjera	
	katunde shumë të gjera; moj rrëvonë	
	dirëm e doqullore një vorë	
	e, rature mbi ta, i shprishën, e lë	475
	kocorahjin e malit	
	të xheshurë, pa fiteps e pjonu gurë	
	si një gramisurë murë i madh i madh.	
<i>Pan</i>	O zonj, kē ligj, e, më se thua, vërteta	
	jotja rëkime është, e u mbi tjera	480
	e njoh më thellë se kush së pati bil.	
	Si nga pirikull çë mbëshonë mbi ta	
	asaj i llaftarisën ndë krahnua	
	zëmëra ka trëmbësima je tramaksurë	
	u drej e njoh, se hera shum' e masa.	485
<i>Qir</i>	Mbero trëmbima kã vëlënxën edhe	
	ndë ligj, e më tutje kush do t' e gjënjë	
	jep me topurë ndë rrënjë të gjells' e tij.	
	Nani nëng është i madh, sa e pindiksën	
	dhezura fjandaksī, kī çë kanosën	490
	prikull i fōrt. Ata di trima janë	
	të njohurë e sa panë me Turq ushtria	
	vinxhuanë e nëng u lanë t' ishin të mundurë.	
	E ni kjo kauzjonë një fjet e rē	
	ndë kurorën lulzuome, ç' i nderonë	495
	ballin, i gadhënjenë e, të doksorë	
	kurë priren ndë katund, i kã më hjë.	
<i>Em</i>	Qirjak, si fjet ashtu? Një rrotull vet	
	mbëshuome mund e tundinjë te jetr' anë,	
	i vënurë te staterja, një kandārë?	500
	Një krah, të jëtë i doq sa më ti do,	

	ngë lozën se një shpat o një mahjere. Trī, katërë e pes e gjasht edhe i shtinë, moj një qind e një zet si mund i ruonjë? Monu me trū rrëvonë të i penxonjë!	505
<i>Mon</i>	O bil, si ju xarrisi fogha e lig trimërishte ndë vā, ku më përpara vëdeqja s' bën' e shkonë ndonjë njerī. Popo, se një s'hirī mbi nj'etërë edhe ngalonet më e rënde e dëmullore!	510
<i>Em</i>	Jemi të zbjerra, o mëmë. Kjo dit prë nē qe prasëma çë na vjoi Zot' inë Theosi. Monostane, çë ke?	513a
<i>Roz</i>	Çë pē të riu	513b
<i>Mon</i>	më lig se ai çë na kanosën i rënd? O jona shpī e gramisurë ndë një kred!	515
<i>Qir</i>	Çë kē prosteksurë ka dritsorja, o vash?	
<i>Mon</i>	Nje nisu, mëmë. Vemi këtena, vemi. Vinjin ka mali posht me vrapētī, si gurë çë rrukullisen pa nëmrimë, Turq t' armatosurë ndrishe. Popo, popo! Çë fanë i lig me dorë të hekurore na shtrëngonë e na shtridhën ndë ktë dit një herje gjith, pa fare lipisī.	520
<i>Em</i>	Të bëtin thomse sītë, o Monostane, të dhezurë ka trëmbima çë të mundi.	525
<i>Qir</i>	E vërteta të tundi doqe ashtu të bënë të shihnje mizën prë një mal, se trëmbima, kurë çelën fjandaksinë, gjith shërbiset i madhën e i lartone.	
<i>Pan</i>	O të mos t' ish si është vërteta dreq! Rrangova u jasht e pē ka terimoni se janë e vinjin tuke ruorë këtena.	530
<i>Em</i>	O breshurë çë na sjetën po si lule! Çë bënëmi, Qirjak? Cilin këshillë të zgjedhëmi ndë ktë prikull i trimadh? U zbora trutë e dritën, e pa fuqī ndihemi gjith e je çotjasurë. Ku sallvohemi nani ka turqërishta egurore dirī çë na dhifizën?	535
	O bila time fanizeza, fare një herë pandehja se një lumë si kī me qinë të madhe kesh t' ju tillqij posht përpara sivet [t]ime! O keq i shtrëmburë dhistinë çë na gramisën! Ku mēnonë, ka ruonë e ku pushonë i shurdhullorë pa zëmërë e lipisī, e bjeghërë e thirmë së gjegjën e sheh e luse me hjidhī? Një jëmë, një jëmë të parkalesën, e shtridhurë	540
		545

	ka një s'hirī trimadhe. Poka e bëre me zëmërën të njomë e me namurë	550
	trīdoq e dheze prej të bilëtë, e ani të shkreturë e lëshonë ndë pisullore dhëmbime pa një ndihme, e si kurë merr, ndë thirmë e ndë shërtime çë dërgonë	555
	tue luserë, më pëlqeme kurë ajo tëhelqën e lëngonë?	556a
<i>Mon</i>	O mëma ime, ndo fani na dëmoi të biemi sod ndër afsin e vëdeqes çë kurraj së ndëndet, mos mallko! Të bënë Theosi sa do mbi nē, se pather bënë si jatë	556b
	çë nëng na do të grisurë, moj me zjarrin të dhurimes na lanë e bënë të mirë prë gjellën të dulirë ndë stoneonë.	560
<i>Qir</i>	O zonjë, duliru e mos thërrit ashtu! Mos na shprish më fuqinë çë rri e na vete proposh ndë këto krede sellpizore. U mora një këshillë: derën e mbllita aprapaz me ca gurë shumë të mbëdhenjë. Ni vete ndë katoqe e bënë edhe si bëra sipurë, e prë di koha mot	565
	na japën, ndo se zjarrin nëng i vënë ndë të parën të hjodhurë, e një kred, një koh, një gjims koh'je neve sosën të na sallvonjë. Bir' imë edhe shpëtoi i madhi e vate aposhtaz, ndo mund shoh tët bil e t' i thërres. Ardhurë ata, së jemi më të zbjerrurë si ani pandehjmi na.	570
<i>Pan</i>	I mbllita diertë, o Qirjak, i mbllita e prapa i shtita sa më munda gurë, qeramidhe e matune e bashk me mua shërbienë këta ghanjunë pa u trëmburë fare.	580
<i>Roz</i>	Rrëvuonë, o mëmë, rrëvuonë, e ndonjë di zet i nëmërova e pra së pata më zëmërë të vrenja ato të zezullore faqe turqishte, se më vrëjtin sitë.	585
<i>Em</i>	O pisullore dit, o pisullore monostrof dejtore, çë rrëmbeve pllasin timë si nj' anī e, qeverrisurë mbi suvala të larta, ni zgjeronë gulacin t' e përlutçë, si përlutën një afs i thellë e i gjerë një vogël shkëmb!	590
<i>Mon</i>	O zjarmë, çë kopanë çë më shërdhoi. Dhanë te dera me shpata. Prë nani nëng e hapnjin edhe mos i vënë zjarr.	595
<i>Qir</i>		

<i>Pan</i>	E ti pandehjën se mënonjin shumë?	
<i>Roz</i>	O mëmë, përgjunju allmonu edhe me në e truhemi me zëmërë Shën Mëris e Shëjteve të shpīs.	599a
<i>Em</i>	O bilat [t]ime, xëni se zëmra ime ndë ktë kred jo luse e jo mallkime dī të bënjë.	599b 600
	Shpirti i fëtohurë nëng më thot më gjë e gjaku i piksurë tas më la si gurë pa ligj e pa këshillë, e zez si shujturë illë, e kī rrëmurë më shërdhoi e më mblliti mbjatu sitë.	605
<i>Mon</i>	Panaidhe, çë ke?	607a
<i>Pan</i>	Derën e ndajtin çë ndë fund njera lart, moj se të hinjin i lipset të dërsinjin nj'etërë cop.	607b
<i>Roz</i>	O qiellë, çë bënë! O shëjte tënë ndihorë! O ajrë, e kuj ja vjonë një mot i keq? Si ruonë thjellmorë këto shtrëmbura bëme?	610
<i>Pan</i>	Këtu, se gjegja nj'etërë bumbullime. Lejëm, se vete shoh.	614a
<i>Roz</i>	O Milloshinë,	614b
<i>Mon</i>	o Pjetroshinë, ku gjëndi ndë ktë kred? Ju, thomse të lakosurë e të shqerrurë mahjereshi pa nëmërë, vatë përpara e ruoni alartaz fanin tënë të zī pa të na ndihëni, e pritëni dularisht kurë të rrëvonjëmi na...	615 620a
<i>Një vashëz</i>	Harepsi, zonja! Trëmbimën e tramaksinë vëni mbë nj' anë. Vinjin vëllezërit [t]jēj si di lionë të dirëm e tue thërritur ashtu doq, sa llakat, çë na rrinë neve prë nënë, bumbllinjin, si ndë male kurë gjëmonë. Turqit ka llarghu i panë: iktin dica, ca t' i përpiqjin vanë.	620b 625
<i>Mon</i>	E thomse i rrethlluanë?	628a
<i>Roz</i>	I kanë lakosurë?	628b
<i>Em</i>	O bil, çë ju vëleu se bënë mbi juve doksore kënëka, çë rrëfiejin bukurë luftat çë bëtë e nderën çë gadhnjietë ndë bëma jushtërore, ndë sa herë krahun e gjakun prë katundet vutë mbë prikull e prë horat albëreshe? E ni prë hajdhinë tëj më reksi zëmëra, e mbushurë një hareje çë m' zgjeroj lughadhin të një moti çë mund vij	630 635

	prë jū e prë mua i lart e i doksorë. O, një herje nani mos e pandehjurë një nonostrof e keqe ju rrëvoi	640
	e doqe shumë ju [u] hjodh e ju rrëmbeu me dorë të hekurore e ju lakosi; ju copjasi e ju shtroi ndë truollë i ngürtë, si mish çë vet vëlenë, ndo zogjvet i pëlqenë të jëtë i ngrënë.	645
	Emirë, jo më! E murge tas më nget të më thërresën sodeparë ndë rrole, ndo se kultonjin më një bjerrafate, cila mbi jetën shkoi si zjarmë, çë vete i dhezurë nd' ajërë prë një kred shkëlqemë	650
	e spavurë prana bie ndë të zeze shkretë, çë pather hā e pather mbrazte rrī. <i>Mon</i> O mëmë, si me kto thëna rëkimore zëen më shqierë e ndë tramaksī	655
	më e thelle më shīnë s' edhe s' kamë rārë! <i>Pan</i> O bëna theosore! O qiellishte mirakul lartullorë! Ndë gjellën time si kjo më nëng e pë një rëndullore e madhe kopanë.	660
	E gjegja vetëm kurë jeshu kopile, ndë valle tue kënduorë një kënek' e vjetërë, se Pirri vetëm, ndo se qe vërteta, ndajti një burr ka kreu njera ndë fund një kopaneje drejte e je mbëshuome.	665
	Moj nani pa cjudhī, më shpejt me trëmbime e t' madhe tramaksī, e vrejta me sīt' [t]ime. <i>Mon</i> Çë vrejte, Panaidhe? U nëng ndilgonjë të folëtë çë ti bënë. Ndë tjera liga, me k' qielli na frushërën ndë ktë dit, na jep edhe të mos ndilgonjëmi më ato çë na rrëfienjin miri gjë.	670
	<i>Pan</i> Vrejta me cjudhī e me tërrurë, o Monostane, Pjetroshinin tënd, cili aposhtonej rahjit, tek ë lisi deggjerë e ndënë kā lëmin, me një rrëmurë, si ai çë bënë një derr i madh i madh, kur' ikën prë ndë ferra ndëndullore.	675
	Shpatën e sillë të shqiturë e kumbisurë ndë mushkun i të djathtë e rriškëlqej si parat rrëmb të diellit, kurë çë shkeptën ka çuka e malit ndë një llakat mbë sī t' atij ç' e ruonë kundrela. U përpoq	680
		685

	ndë katër Turq. Shpatën dhjasi posht: shkepti si drit pasqirje e rëndullore rā mbi të parin e di pjesa e bëri. Të jetrit ngrah ju hjojdhin nd' at njëmend e u munxilastin bashk; moj pas një kred,	690
	si deg fitepsi, cila prë një rënde mbëshuome u kumbis, shkundet e zgjidhet asaj e ngrëhet lart më se përpara, ashtu trimi ji ngrëjturë mbal atire mbeti të vrej, çë nëng u ngrëjtin më.	695
	Ahiena Milloshini dha ndë nj'etërë llojë çë ju përpoq e nj'etërë trī lakosi e vrarë la di. Nd' atë s'hirī Turqit përtrëmburë gjith u shprishtin mbjatu si rikazish një murr, kurë dosat shquortin di ulëq dekur' uri e keq të fōrt.	700
<i>Mon</i>	Mbajëm, o Panaidhe, mbajëm shtuora. Harea më dëmëtoi më se trëmbima e tramaksia, çë njer' nani më drodhi.	
<i>Pan</i>	O zonjë, mos u villirë ndë kët njëmend hareje. Motra jote të përpiqij të vlezrit vate, e ti zaliturë bie? O popo, bardhen krie të ārëttullore ashtu më prënë ndë gjī, e si je dekurë ndë prëhërë ni më bie. Ajlimonō!	705
	Çë bënë e vetëme ashtu pa ndihme ani këtu?	710
<i>Ghanjunëtë</i>	O, si janë më pëlqeme e duken trīshkëlqeme rrëmbat e diellit, ndo vidhjore rē e vrëjtin prë një cop o moti keq na varesi me mjegull e me shī; sa na japën hajdhī, kurë priren prana të shkëlqenjin mbi nē!	715
	Ngjallet ahiena e rē buftonet jeta gjith e dheu dërgonë kado vende një ninë çë na gëzonë.	720
<i>Vashazit</i>	Këndonjëmi nj' odh hirije Perëndis, cila me nj' urtëri të stoneonë psuomet gjith dreqtonë, e mirë e lig përzienë e ëmbël e thārt me armonī të larte e sandilguome, çë përhapet e mbllihet si do moti, cili bënë e grisën çëdo gjënë; e kurë njeriu me sīnë të luturë e kërkonë mbi rē, ajo pushonë ndë nē, e kurë kā bes se prë mesin e mbanë e je shtrëngonë, ahiena nëng e çonë ndë duorë i ziu.	725
		730

	Ashtu Theosi, tuke bënurë pjes të tharta e t' ëmbla po si rënda e leza, e t' ulëta e lartullore, e t' errëta e të shkëlqeme, me vërtet, jo me rreme, një masore ndë gjith bëna të dreqte na buftonë, cila me thavmasia, me spërënxa e hajdhia tuke bredhurë na mbjonë. Këtu qeshën një lule, atje një barë bihet e ngrëhet tuke kalthëruorë. Mali merr drit e duket një xhaghënd me pine e faje i rënd më se Titanë, si kënkat neve thanë të motëme shumë. I thturbull ai lumë ujet ngjaronë e neve para shkonë tue vaturë posht, ku jati dejt e thirrën. Shtronë një faqe me ohjistra monosaqe brinja je bukurushe. Një fludh e një lëpushe thot edhe me gjalprin çë fishkllenë, e zogun çë këndonë, se gjith sa bëre qe, o trilarte Perndi, me t' urte urtëri.	735
		740
		745
		750
		755
<i>Roz</i>	Vinjin, vinjin, o mëmë, o Monostane, vinjin vëllezërit [t]jënë të kuroruorë me një kurorë doksore e bukurë, cila së veshket më kurraj, e sodeparë ndë këneka katundare e ndë kangjele, çë të këndonjin trima me kopile prë ndë sheshe e ndë zale, ndër llaka e ndë gjith male, ëmër' i tire kã t' ekinjë e bumbllinjë, e Pjetroshini e Milloshini mbaru prë ndë rrole, ndë lodra e ndë valle, me mend cjudhiturë e me t' ëmbël gole, me shumë të thella malle, janë të kultuorë prë dreq ka gjindja gjith, ghanjunë e trima e pjeq.	760
		765
		770
<i>Mon</i>	Motërë, vërteta poka të lefterë, të shëndoshëm e të tërë priren ndë në vëllezërit [t]jënë nani?	775
<i>Roz</i>	Mos mua ngë besën ti e Panaidhen monu, ni njota se këtu vinjin tuke kënduorë ghanjünë të kuroruorë me lule bardha	780

<i>Mon</i>	e kufirmonjin sa të tha Rozbardha.	
<i>Em</i>	Shihni, popo!, mbi shtrat mëmën që bënë!	
	Bila, gjegja sa thoni e llaftaria	
	të gjiut më mënonë të mund ju fjas.	785
	U nënjen mbjatu ngas, që shpirtin lidhën	
	me gjellë dhërishte, si kurë doj t' e çanja,	
	se trëmbima që më mundi	
	e doqe keq më shkundi, gjith më nxuori	
	fuqinë që kishnja e, ndo qëndroj ndopak,	790
	psuomet që rrëfiejtit ju nani	
	m' e shprishtin drej si nd' ajrin shprishet hiu.	
	Moj ni ndë zëe më biu një ëhojo,	
	nj' ellpize e një trëmbime,	
	që s' mun të thomë që bënjin gjelljes time.	795

Ghanjuntë

Njota, hinjëmi na përpara
të lezonjëmi kopanenë,
se harea që madhe vjenë
bënë më dëm se një trëmbim.

Ruoni ju, që kini lara 800
lotshi sitë, e vrejni mirë
mos ngë vinjin me më hërë
hajdhet lagura dhëmbim.

Vashazit

Somenat, kurë pami na 805
zotrat [t]ënë ç' ertin këtu,
ndotin neve di shëndosh
deg të gjerë e larta lis.

Ni na nditen di vashele
të mbëdhenjë si di kastjele,
që janë stisura ndë male 810
kundërë cilvet ujtë u nis;

moj u gris tue ngarë njinje
e së mundi t' i rrëvoj,
t' i rrëmbej e t' i shkallmoj.

Njota, mëmë, ndë prëhërë tënd 815
lulet qajtura prë zbjerra,
të sfjetisura e të shqerra
ka një doqe monostrof.

	Më të gjalla e mirudhira, më të bukura e dulira, mund i ngaç e hundësoç.	820
<i>Em</i>	O bil, ju shoh vërteta një'tërë herë? Ju puthinjë e lloronjë? O, thtohure qëndronjë e s' mund buftonjë pëlqeme më të gjerë! Allmonu qiellin lusinjë, sa mundinjë vet me trū, po të dërgonjë mbi jū theosore një bekuome e shumë duli prë njera që mbullihen këto sī, e prana më tutje njera ç' arvonë hera të vini ju ndë stoneonë.	825
<i>Pjetr e Mill</i>	Anamesa nd' uj e zjarr shkuomë vërteta, o jona mëmë; qenë mbi në me shkepte gjëmë, po së bëtin neve keq. Moj si griheza shkëlqenë hekurin e je hollonë, kjo bëne na lartōnë prë ndë trima e prë ndë pjeq.	835
<i>Mon</i>	Pjetroshinë, Milloshinë, vëllezërë të përdashurë, eni sa ju llorohemi ndë xerk e ju puthinjë me mall të dheztë e thellë, si një jëmë, çë ndë gjellë pa t' e pandehjij sheh vëdektin birë. Vëllezërë të fanmirë, kuj ni, më se prë monë çë shkoi, namurë ju nget, e madhe kurë po lipset neve të kemi sodeparë, tas çë nani, të bërë më të mbëdhenjë, ballin zbuloni dhafn'je i nderuorë, e lisi e luleshi të bukuruorë, cilat së mund i thanjë zjarri i zilīs o se t' i sfjetinjë brima e të nodhīs.	840
<i>Roz</i>	O vëllezërë, ndërroni, ndërroni këta veshura çë kini të shqerrëta e të kondrepsura me gjak turqisht e i mallkuorë. Shihni, ju qoshim truorë, ndo kini ndonjë lakos, t' e ngjeshëmi e t' i vëmi ato jatrī çë lipsen, më njinje të tharten e të bënjin ndonjë thimos, cila pra më tutje	845
		850
		855
		860
		865

	mund na ndërronjë mbë lip të pasuren hajdhī.	
<i>Qir</i>	Rozbardhe, u nevojën e penxova më parë e tas dërgova Panaidhen të mbjedh ca jatrīsore bare të fuqīsore, që shëronjin lakosat më njëhere se njerī nëng e besonë kurraj. Ni vjenë ajo, e andaj solla këto di ngjeshëme, që të rea qëndruonë së shoqes time, pas që s' bëri më bil e prë kultuome të trimëris i vjoi e ni ndë lipse i çoi.	870 875
<i>Mill</i>	Qirjak, sa ti vëlenë, së kamë u fjal t' e thomë, e pa përbleme ë jotja Panaidhe. Mua shpirtin një shpëlqeme më rëndën si një mal, pse ngë kamë si Lisëndri fanmirë ca rregjëria, o shumë turre o dhera, po të bëgatnja tëjën vobkëti. Moj mirë e njoh mbero se prë jū është kjo bëgatëria e qofçe që ju lartën e nderonë. E u sa i gjallë të rrī e kultonjë ndë gjith hera. Vërteta lipse kamë të madhe keq të jemë i jatrīsuarë, se ndë më vende [u] ndihemi lakosurë e prëthellë.	880 885 890 895
<i>Pjetr</i>	Penxove mirë, Qirjak, e urtërisht. Pes lakosa më bëtin mua ndë llorë, moj gjith të lea, që deqje s' kanë trëmbime. Mbero t' i lë së dua të hapta, të mos tharten e të bënjin me monë e pa jatrī dëmin që s' bëtinë të ngrohta njer' nani. Andaj me mua e me timin vëllā ea vetëm ti te jetra kamarë me kto ngjeshëm' e bare, t' i vëmi mbi lakosa. E ju këndonī! O mëmë, o motëra, vashaz e ghanjunë, ndo mirë na doni, me sa mundni më oreks e armonī, e ënda e hajdhī, këndonī ju vitorjen, që Perndia na dha mbi Turq të madhe e lartullore, sa ndë kto vende tona nuk u ndia ndonj' etërë më e gjer' e bumbllisore.	900 905 910

Kōrë

Kënduanë të moçëmit [t]lënë Erkullin, Atllandin, Prometenë, e aq shërbise thanë mbi ta të madhe, sa ato çë qenë të vërteta së janë të pasura më bes, e si përralle këndohen ndë kangjele prë ndë valle.	915
Çë sodeparë mbero ndë hora[t] tona ditën e natën djelma, vasha e trima, ndo se mirakul venë tuke kënduorë, ngë thonë të rreme si një herë i thanë, kurë Atllandit ndë krah një mal i vunë, e Prometheut i dhanë diellin mbi dorë, e jashtë ka Pisa Erkullin të gjallë e suolltin si një peshk, marrurë ndë rrjet, çë vjenë ka dejt i thellë të des ndë zallë.	920
Nëng është ni parambote, nëng është paravolirë, moj është vërtet se vetëm ndë një dit, mëngu ndë muoj o vit, Turqish di qind i lufëtuonë di vet, di zëmëra t' albëresha, çë së dinë të njohën ndë pirikul trëmbësinë.	925
	930
	935

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

OTTAVO MELODRAMMA
MILOSCINO E PIETROSCINO

Personaggi

Miloscino e Pietroschino	<i>fratelli</i>
Emira	<i>madre</i>
Rosbarda e Monostània	<i>sorelle</i>
Ciriaco e Panaïdia	<i>servitori vaccari</i>
Coro di ragazzi e fanciulle	

La scena

*è in una casa di campagna nei monti della Dibra superiore.
Si apre la scena in una sala, dove si vedono fanciulle e ragazzi
apparecchiare la tavola con i loro genitori Panaïdia e Ciriaco.*

Pan Stendi bene la tovaglia,
 ragazza mia, e presta più attenzione
 alle cose che fai.
 Noi oggi un grande onore,
 quale non avemmo altra volta, 5
 riceviamo a casa nostra.
 La signora Emira e Monostania,
 Pietroschino e Miloscino
 con la fortunata Rosbarda,
 bella ragazza, oggi con noi 10
 abbiamo, oh che gioia!
Cir Hai colto i fiori che t'ho detto, figlio?
 E tu altro quanti mazzetti di rose
 hai intessuto insieme con gigli e giacinti?
 Hai forse dimenticato il gelsomino ch'è nella valle 15
 e l'amaranto che è alla fonte di sotto.
 L'origanello l'hai unito con l'origano
 e l'ampio tulipano? La melissa
 profumata l'hai colta insieme coi garofani
 variopinti attorno al fontanile? 20
 Questo è il vostro giorno e come questo un altro
 chi può dirlo se più vi capiterà?
 Oggi a noi concedono un onore
 da tutti invidiato
 i nostri padroni e oggi ci tocca 25
 rivelargli amore e grande affetto
 in questa campagna e in questa casa
 che, per quanto io misero ricordi, e ne ho di anni,
 mai ebbe l'altissimo privilegio che qui venisse
 a soggiornare la famiglia dei nostri signori 30
 non dico per una settimana, ma nemmeno per qualche giorno.
 Pertanto, ora che ci capita questo piacere,
 passiamo lietamente le ore.
 Ornate meglio che potete il corpo
 e coprite la testa con varie corone, 35
 indossate bracciali e belle collane
 e gli orecchini fate
 che siano pure di fiori
 e, quando essi desineranno,
 voi attorno danzate 40
 la ridda e intonate una canzone.
Pan Ciriaco, Ciriaco, fa presto! Si sono radunati,
 già sono entrati in casa.
 Hai apparecchiato e provvisto la tavola
 di pane e vino, piatti e bicchieri, 45
 forchette e salviette e altri arredi eleganti?
Em e detti Ciriaco e Panaidia, tanta fretta
 non abbiate per noi. Oggi vogliamo

stare in campagna non come nei palazzi,
 tra oggetti e ricchezze 50
 nobiliari; gradiamo qui
 goderci l'aria più libera,
 più tersa e più serena; e una burrata
 posta sugli asfodeli
 e senza piatto sotto; una candida 55
 tenera ricotta servita sulla felce;
 nella tazza il latte dolce e il pane morbido,
 caldo come appena sfornato,
 ci danno un piacere mai provato
 al mondo. Se ora acconsentite 60
 a farci un favore a cui teniamo,
 che sia gradito a noi ed a voi non pesante,
 fate come vi abbiamo detto
 e sempre in cuore io più vi terrò.

Cir Nobile Pietroschino, guerriero fortunato, 65
 e tu, valente e forte Miloscino,
 che oggi mi confondete con uno splendido onore
 quale mai ho pensato oppure sognato,
 sedetevi come meglio potete alla mia mensa
 apparecchiata con povertà, ma arricchita 70
 della vostra alta presenza e del grande decoro
 che diffondono queste dame illustrissime,
 fortunate e serene,
 belle e buone, ben note
 in ogni luogo, 75
 che vedono da noi
 un cuore che vi ama e vola attorno
 come farfalla, per fare ciò che vi spetta.

Mil L'accoglienza cordiale che ci hai fatto
 vale più di una mensa che potrebbe apparecchiarci 80
 Alessandro o Pirro o il re di Napoli
 o il Gran Signore dei Turchi.
 Con quanta gioia desiniamo in questa zona
 mai ci è capitato di farlo in qualche parte
 come con questi giovani. 85
 E tua moglie e questa bella campagna,
 le ampie piane e i monti
 che ci stanno dirimpetto a me nell'anima
 infondono indicibile allegria
 condivisa, io credo, 90
 dall'intera comitiva.

Mon O Miloscino, ben tre lustri ho perso
 di vita e solo in questo giorno provo gioia,
 se alla sera arriviamo come l'abbiamo iniziato,
 lieto e splendido. Tappata dalla nascita 95
 nel palazzo paterno,

fiumi non avevo visto, non laghi o spiagge,
 ma solo alti monti ricoperti
 di faggi frondosi e grossi pini,
 che il cielo con ampi rami ombreggiano, 100
 e valli dirupate e spaventose
 e boschi malinconici e poggi solatii
 con verdi dossi, insigni
 per sublime bellezza,
 che più ti piace quanto più la noti 105
 e in ogni parte la rimiri.
 Mi avevano detto nel palazzo che là sotto
 un piccolo uccellino
 chiamato usignolo
 con la vocina delicata e piena di grazia 110
 spargeva per valli, alture e balze
 un dolce armonia
 che non può riprodurre la nostra cetra,
 quando mamma la suona o con mano veloce
 Rosbarda, mia sorella, la fa parlare, 115
 come è solita fare, se ne ha voglia.
 Covavo nell'anima un grande desiderio
 di sentire o vedere quest'uccello.
 Quando stamane giù vicino al fiume
 sotto un albero due ne ho trovati che cantavano 120
 vicini e un altro più discosto,
 son rimasta stupita.
 Prima mi ha colto grande meraviglia,
 poi mi è penetrata nell'animo
 quell'armonia soave e un pensiero 125
 subito mi ha pervaso il cervello,
 un trasporto indicibile mi ha trascinato ed io
 non capivo dove fossi ed ora qui
 non mi troverei con voi, se di là non fosse passata
 raccogliendo fiori una frotta di ragazzi 130
 che mi destarono dal piacevolissimo stupore.
Em Figlia mia, dunque tu mi sarai
 riconoscente, perché ti ho portata
 a godere in questi nuovi piaceri
 alcuni pregi assenti nelle nostre case, 135
 quando, con le tue amiche del cuore
 raccolte in crocchio, racconterai le meraviglie
 a loro ignote che avrai visto in questi luoghi?
Mon E chi può scordarle? Mi sono entrate a fondo
 in cuore e, per quanto in vita Dio mi lascia, 140
 non escono più dallo spirito dove sono state incise.
 Io prometto fin d'ora da parte mia,
 per quanto ne sarò capace, e d'altra parte supplico
 e prego chi di dovere

che almeno due o tre volte all'anno 145
intendo fermarmi in campagna per qualche giorno.

Ros E io non vengo con te, Monostania?
Mon Partiamo tutti e sola lasciamo la casa
in mano ai servi, ch  poi
la troviamo piena come un uovo, 150
quando torniamo all'ombra scura
delle sale spogliate di tutto.

Em Vedi che sei invidiosa? Solo tu
vuoi godere, ma Dio ti punisce.
Ora ti sei ringalluzzita perch , quando saremo nel palazzo, 155
verranno le vicine amiche del cuore e tu sola
nella cerchia terrai banco
e nessuna appresso oser  fiatare.
Ma io ti dico ora qui davanti
a mamma e ai nostri due fratelli 160
che stamattina tu solo un piacere
hai avuto e non pi . Io conosco altri sensi
cui tu non hai potuto indulgere. Ho ascoltato
il canto dell'usignolo e di un altro uccello
che vicino al becco aveva un anello rosso, 165
bianca la pancia e in un fianco
sulle punte di un nero splendente mostrava
delle penne dipinte di un giallo
simile a quello dei fiori di ginestra,
tutto vivo ed acceso. 170

Si chiama cardellino e divinamente
cantava sui rami d'un ulivo.
Ma un'altra esperienza eccezionale
ho avuto, a te negata, e te la dico
e non posso indovinare se ti piace. 175
Ho visto il lago l  sotto, in ampia valle
ove scorre il Drino bianco
che entra nel lago e ne riesce
per mescolarsi poi con l'altro braccio
discendente dal monte e detto nero. 180

Oh, chi non ha visto mai quel lago,
se arriva a morire con questa voglia,
il Paradiso non lo prova intero!
Che posso raccontare della sua bellezza?
Nell'immensa distesa d'acqua azzurra 185
si perde l'occhio in cerca
della sponda di fronte irraggiungibile.
Il cielo profondo rispecchiato
ti pare un altro cielo, con o senza nubi,
e con il sole e la luna che irradiano talmente 190
da non poterli fissare. Guizzano i pesci
per acque diverse e vanno e vengono

i marinai con barche grandi e piccole;
 con fiocine e con reti molto ampie
 catturano confusi i pesci che non hanno 195
 l'avvedutezza di calarsi
 nel profondo, al riparo
 di fiocina e di rete.
 Erano sulla sponda attorno a me
 giovenche al pascolo. 200
 Ho preso allora ad un tratto
 una manciata di sassolini e sabbia
 per gettarla con impeto nell'acqua;
 e l'acqua ha fatto schiuma e a goccioline
 si è alzata verso il cielo, ricadendo 205
 poi sul lago, e i pesci più non si son visti
 finché è approdata una barca
 con reti, con cannicci e alcuni altri
 attrezzi tutti ammassati a poppa.
 Sono rimasta lì senza più muovermi. 210
 Quando sono scesi ho notato
 che tenevano i pesci vivi in un tinello.
 Ho fatto per prenderne uno e mi ha morsa.
 Allora me ne sono andata indolenzita
 lontano dai compagni 215
 che poi mi hanno raggiunta in un prato.
 Seduta all'ombra io sola cantavo
 strofe che mi venivano spontanee.
 Ora mi tieni il broncio
 perché ho visto più di te? 220
Mon Che hai visto, che hai visto, spaccona?
 Racconta pure che sei andata in cielo
 e hai visto il giardino incantato
 delle fate, dove sempre la primavera
 fiore a fiore aggiunge, e fruttuosa 225
 senza caldo si apre l'estate, e dolce autunno
 vigne cariche d'uva e altri beni
 nutre sempre sereni e dove il clima
 per vento con grandine e pioggia non s'intorbida
 e la neve non fa capolino, 230
 se non sui monti lontani per il piacere
 degli uomini. Appena ci leviamo da tavola
 mi porta Pietroschino dove tu sei stata
 e ci mettiamo in barca e andiamo
 per il lago remando come marinai, 235
 e ci proviamo più gusto noi di te...
Em Finitela con queste gare ridicole
 e porgiamo orecchio a un dolce canto
 che mi è parso di udire poc'anzi, proveniente
 da fuori o dall'interno della casa. 240

Mil Ciriaco, chi è di là che intona stornelli
 e canta canzoni armoniose
 che mi conquistano la mente?
Cir Gran signore, sono i figli del tuo servo,
 che per la gioia di avervi qui 245
 si sono incoronati di fiori
 e hanno intrecciato una fune di lambrusca
 per appenderla su un alto ramo
 della quercia gigante cresciuta nello spiazzo
 davanti a questa casa campagnola, 250
 e ci giocano in tutte le feste
 e cantano allegri dondolandosi.
Pietr Chiamali qui subito. Vogliamo vederli.
Mil Vengano cantando. Vogliamo ascoltarli.
Ros Si tengano sul capo le corone! 255
Pan Ecco, vengono senz'essere chiamati.
Cir Li lascio entrare al vostro cospetto, o signori?
Em Lasciali entrare subito, senza tardare!
Pan Venite qui come vi trovate, o ragazzi,
 e anche voi, ragazze, entrate appresso a loro. 260
Mon Ah, si sono ornati di fiori
 da sembrare così belli come angeli.
Em Cantate, su, un cantico soave
 che vi salga dal cuore,
 piacevole, sereno ed innocente 265
 come la vostra anima.
Pan Della signora ubbidite all'ordine e cantate
 e come nella danza dividetevi in cori.

Primo coro

Ragazzi Chi ha apparecchiato, chi ha ornato,
 chi ha onorato la mensa? 270
 Piacevole, gioiosa,
 dite, ragazze, chi la rende?

Secondo coro

Ragazze In ogni tempo ed epoca
 a far la mensa furon pane e vino.
 Metticiene su quanto ne vuoi, 275
 ché se la mensa ne è priva
 assomiglia a morto ben vestito,
 a uccello vivo spennato.

Pan Ahimè, ahimè, che tuono
 ci è rintronato attorno? 280
Mon Mi ha fatto sobbalzare il cuore!
Ros Sei impallidita all'istante,

come se a te dinanzi fosse apparso
un dragone dagli occhi fiammeggianti
e dalla gola aperta 285
vomitante letali
e velenose bave!

Mil Hai udito bene, mamma, cosa è stato?

Em A me è sembrato un gran rumore,
come di quercia che segata 290
si abbatta con violenza.

Mon Un frastuono più fragoroso
a me è sembrato e rombante.

Pietr Sia quel che vuole! Cantate,
voi ragazzi, con più serenità 295
di prima.

Primo coro

Come una distinta padrona
arricchisce e onora la casa,
il pane rende felici
le mense ove abbonda. 300
Il pane risuscita e tiene su il corpo,
il pane purifica lo spirito.

Secondo coro

Come un raduno di giovani
che tra sollazzi ridono
e fanno danze e lotte, 305
se non li smuove il respiro
di giovani donne,
tutto si raffredda e infine langue,

così la mensa senza vino
la accostiamo a una primavera 310
senza fiori o a vigna
senza uva o frutti autunnali.
Solo il vino accende la voglia e il petto
e porta gioia nei luoghi dove penetra.

Primo coro

Grazie al colore, al sapore, 315
alla gioia che dà il vino
ci hanno detto che Anacreonte
coi carmi e con gli scritti
si procurò fama immortale.

Secondo coro

Il pane e il vino in ogni tempo 320
sono stati il nerbo della vita...

Em Ahimè, che tuono due volte è risuonato
come rombo rimbombante di tempesta!

Mon Con l'aria limpida che vediamo attorno 325
come possono udirsi tuoni e rombi?

Da dove escono e provengono e dove vanno,
senza nuvole, senza neve, senza pioggia?

A me il cuore predice sventura...

Mil Esci, Pietroschino, fratello, esci fuori e osserva 330
da sopra un poggio o dosso
che sono questi tuoni.

Se son tuoni di monte, torna qui
per trascorrere il giorno lietamente
dal mattino al suo termine.

Se poi fossero turchi ed anche pochi, 335
combattili da solo. Se fossero poi molti,
vieni subito qui

ché con te vengo anch'io
e vedremo di mostrare quanto vale 340
il sangue e il braccio che ha per avo Pirro.

Pietr Prima che tu nol dica, sono pronto.

Ecco, vado,
ubbidiente ai tuoi comandi.

Parte veloce

Em Splendido per me è spuntato il giorno, 345
ma non si concluderà sereno
e temo che derelitta
mi lascerà come una povera donna.

Ros Sento una voce triste
sussurrarmi non so quale danno 350
e al cuore discendere
come magico malaugurio.

Mon Mi sono già annoiata di star qui.

Em In questo momento ci gioverebbe di più la casa
e preferiremmo la serenità cittadina 355
alle gioie che offre la campagna...

Mil Che sono questi nefasti auguri
che vi fate immaginando
danni prima del tempo e da lontano
richiamando sventure?

Voi altre donne non sapete far altro 360
che vedere mali dappertutto,

tanto da rattristare, dovunque vi troviate,
 i raduni disposti per la gioia.
 Donde vedete uscire nubi così nere
 da paralizzarvi per il terrore? 365
Cir O figlio, se permetti che onori
 la mia lingua con queste dolci parole
 per dirti una verità nota a tutti
 ma non ponderata da nessuno,
 ti parlerò come un vecchio, che ha già trascorso la vita 370
 tra patimenti innumerevoli.
 Cuore e amore di figlio non è pari
 all'animo dei genitori e al loro amore.
 La colomba trema sopra i suoi nidiaci
 anche quando frusciano al vento le foglie 375
 dell'albero dove ha la sua dimora,
 perché del nibbio le par di sentire
 l'impeto del volo
 nell'aria, ad ali aperte.
Mil Questo discorso che mi hai fatto, o vecchio, 380
 onorato Ciriaco, dico il vero,
 è assennato e mi piace
 più di quanto non creda. Ma io so
 che un'anima che anticipa sventure
 troppo amplifica il danno 385
 e fa invecchiare i giovani anzitempo,
 la vita tormentando in più dolori,
 e inoltre a volte poi
 i mali inesistenti li risuscita
 conferendogli un essere pesante 390
 che senza la paura non avrebbero.
Em E' tornato, è tornato. Che è stato, Pietroschino?
Mon Hai scorto qualcosa di buono o di male?
Ros Eran di pioggia quei tuoni o d'altro genere?
Pietr Subito àrmati, vieni con me, fratello! 395
Pan Grande sventura! E che sarà di noi?
Mil Che hai incontrato dunque o visto?
Pietr Vengon verso di noi di turchi due squadroni!
Ros Mon Pan Disgrazia che ci ha colti!
Mil Per dove muovono, che vogliono, che hanno, 400
 come sono armati? 401a
Pietr Credo, fratello, 401b
 che appartengano all'altro esercito
 impegnato in quest'ora con Mosè
 sopra la Dibra, donde tuona il monte.
 Assaliamoli senza perdere un momento. 405
 Si trovano in un luogo dove noi due
 possiamo affrontarli tutti anche senza cavalli.
Mil Andiamo subito. 408a

Em Che dici, giovanotto scervellato? 408b
 Quante spade avete per combattere
 con gente a centinaia? 410

Pietr Mamma, ne abbiamo un paio che ci bastano
 a uccidere quanti più turchi sono nella valle.
 Andiamo. Dalle paludi dove si sono infilati
 non gli è facile uscire in terreno favorevole.
 Li assaliamo con foga da parti opposte 415
 e gli diamo la fossa dove sono andati a cercarsela.

Em Ahimè, come mi turba questa grave parola!

Mil Rimanete qui senza paura,
 in liete gioie, come siamo stati
 finora. 420a

Mon E a chi dice queste cose? 420b
 Una madre sola lasciata con due figlie
 giovinette fuori di casa, nel momento
 in cui i figli combattono in due
 contro migliaia, non contro ventine, sta e riposa
 e lieta gode? Le donne spartane 425
 non fecero azioni eroiche come quelle che pretendi.

Ros Di qui non muoverti, Miloscino!

Em Oh, come sono volati via! Malvagio destino!

Mon Come ci ha colti in pieno la tua furia...

Pan ... per amareggiarci coi tuoi perfidi dolori! 430

Ros Che facciamo ora qui, noi poverette,
 rimaste come vigna senza pali,
 senza siepe e protezione
 e minacciata da cinghiali
 affamati e furenti? Cielo, perché ci hai serbato 435
 questa sventura inattesa
 e il briciolo di bene che ci hai fatto intravedere
 come raggio lontano al mattino
 ce l'hai oscurato in un attimo e chi sa
 che anno pesante si trascinerà appresso 440
 e con quanta calura e aspro gelo dovrà essere compensato
 e con sospiri e angosce senza fine!

Cir Via, non affliggetevi troppo e non richiamate
 danni su danni nella mente così da sfiancare
 spirito e fantasia. Noi siamo figli 445
 di Dio. Egli su noi non dorme
 come uomo annoiato che trascuri
 l'amico o il vicino o il congiunto.
 Sempre lui è a dirigere
 le nostre azioni, per quanto diverse, 450
 con sapienza a un fine
 dove noi non giungiamo, non dico con gli occhi,
 ma nemmeno con la fantasia. 453a

Em Ciriaco, 453b

ignoro in questo momento cosa sia la mia vita.
 Mi abbatte una invincibile paura 455
 d'un genere che non ho mai sentito.
 Vorrei fuggire e stare,
 avere una immane forza per accrescere
 il mio fisico e l'essere
 in valli e pendici, ovunque sia 460
 il sangue del mio sangue. Vorrei fare
 non so quante cose e una non ne compio.
 Povera me, pazza che sono!
 Come potrò terminare ciò che nemmeno ho iniziato?
 Mi accorgo almeno infine 465
 che la gioia di stamane,
 non dico che si è sciolta come neve al fuoco,
 ma mi è svanita a un tratto, come le nubi
 che vediamo talora impigliate sulle cime
 alte dei monti dove figurano 470
 con varie immagini città e torri imponenti
 e castelli abitati ed altri ancora
 molto ampi villaggi. Ma arriva
 rabbiosa e violenta la tramontana
 e piombando su di essi li sparpaglia, 475
 lasciando la cima del monte
 spoglia, senza alberi, cosparsa di pietre
 come gigantesco muro crollato.
Pan Signora, hai ragione di lamentarti
 anche più di tanto e io lo so 480
 più a fondo di chi non ebbe figli.
 Come ad ogni pericolo incombente
 a lei ansimi nel petto
 il cuore dalla paura tremante
 io ben lo so, ché tante volte l'ho provato. 485
Cir Ma la paura trova l'equilibrio
 nella ragione e chi vuole altrove trovarlo
 dà con l'ascia alla radice della sua vita.
 Ora non è grande come lo dipinge
 l'accesa fantasia questo che ci minaccia 490
 forte pericolo. Quei due giovani sono
 celebri e quanti eserciti turchi hanno incontrato
 li hanno vinti senza eccezione.
 L'attuale occasione aggiunge
 una foglia nuova alla florida corona 495
 che gli onora la fronte e che più bella
 rifulgerà al loro ritorno...
Em Ciriaco, come parli?
 Per quanto pesi, un rotolo,
 posto nella stadera, può spostare un quintale? 500
 Un braccio, sia pur valente quanto vuoi,

non armeggia che una spada o una scimitarra.
 Tre, quattro e cinque e sei anche li respinge,
 ma centoventi come può affrontarli?
 Arriva a figurarseli soltanto con la mente! 505
 Figli, come vi ha trascinato l'iniqua foga eroica
 al passo oltre il quale la morte
 non consente ad alcuno di transitare.
Mon Ahimè, più grave e catastrofica
 una sventura sull'altra si accatasta! 510
 Siamo perdute, mamma! Questo giorno per noi
 è l'ultimo destinatoci da Dio.
Em Monostania, che hai? 513a
Ros Quale male peggiore 513b
 hai visto di quello che grave ci minaccia?
Mon O casa nostra abbattuta in un momento! 515
Cir Che cosa hai scorto dalla finestra, ragazza?
Mon Subito, parti, mamma. Andiamo di qui, andiamo.
 Calano rapidi dal monte
 come massa di pietre rotolanti
 turchi con armi d'ogni sorta. Ahi, ahi! 520
 Che malvagio destino con mano implacabile
 ci stringe e pressa a un tratto in questo giorno
 tutti, senza pietà.
Em Forse t'hanno ingannata gli occhi, Monostania,
 accesi da paura insuperabile. 525
Cir Così forte ti ha scossa da farti prendere
 per montagna una mosca,
 ché la paura, quando eccita la fantasia,
 ogni cosa ingrandisce ed eleva.
Pan Oh, non fosse com'è! 530
 Son corsa fuori e ho visto dall'altura
 che puntano verso di noi.
Em Grandine che ci sfogli come fiori!
 Che facciamo, Ciriaco? Qual partito
 prendere nel pericolo imminente? 535
 Ho perso il cervello e la luce degli occhi, e senza forza
 mi sento e istupidita.
 Dove ci salviamo ora dalla turca
 ira selvaggia che ci travolge?
 Figlie mie sfortunate, mai una volta 540
 presentii che un fiume come questo
 con piena dilagante dovesse trascinarvi giù
 davanti agli occhi miei. O troppo ingiusto
 fato che ci precipiti! Dove dimori,
 dove guardi e riposi, sempre sordo, 545
 senza cuore e pietà, e gemiti e grida
 non senti e vedi né suppliche dolenti?
 Una madre, una madre ti prega, premuta

da sventura grandissima. L'hai dotata
 di tenero cuore accendendola di affetto 550
 sviscerato per i figli e ora invece
 desolata la lasci e inerme
 in infernale angoscia, quasi prendessi
 nelle grida e nei sospiri con cui ti invoca
 più piacere mentre lei 555
 agonizza e langue? 556a
Mon Mamma, 556b
 se il fato ci ha condannato a precipitare oggi
 nell'abisso insaziabile della morte,
 non bestemmiare! Faccia Dio
 quanto vuole su noi. Sempre egli agisce come un padre 560
 che non ci vuole annientati, ma col fuoco
 del dolore ci purifica e rende buoni
 per la vita serena nell'eternità.
Cir Rassegnati, signora! Non gridare in quel modo!
 Non logorare ancor più la nostra forza che vacilla 565
 in questo frangente disperato.
 Io ho già adottato una contromisura sbarrando
 di dietro la porta con enormi massi.
 Ora vado a fare altrettanto nel magazzino 570
 come ho fatto sopra per guadagnare
 due fasi di tempo, a meno che non appicchino
 il fuoco al primo assalto, e un attimo,
 un istante, mezzo istante ci bastano
 a salvarci. Da parte sua mio figlio il grande 575
 scende a valle di corsa, a richiamare
 i tuoi figli se li scorge da lontano. Venuti loro,
 non siamo più perduti
 come ora temiamo.
Pan Ho chiuso le porte, Ciriaco, le ho sbarrate
 gettandoci dietro quante più pietre, embrici e mattoni 580
 ho potuto, e con me hanno sfacchinato
 intrepidi i due ragazzi.
Ros Sono ormai qui, mamma. Una quarantina
 ne ho contati e poi non ho avuto più coraggio
 di guardare quelle nere facce turche, 585
 ché mi hanno oscurato gli occhi.
Em O giornata infernale, o infernale
 procella, che hai investito il mio palazzo
 come una nave e dopo averla sballottata
 su onde gigantesche ora allarghi la gola 590
 per inghiottirlo, come inghiotte un abisso
 profondo e immenso un minuscolo scoglio!
Mon Sventura! Che colpo mi ha assordata!
Cir Colpiscono la porta con le spade. Non l'apriranno
 per ora a meno che ci mettano fuoco. 595

Pan Pensi che tarderanno a farlo?

Ros Mamma, almeno inginocchiati con noi
e supplichiamo con fervore la Vergine
e i Santi della casa. 599a

Em Figlie mie, 599b
sappiate che il mio cuore in questo istante 600
rifiuta le preghiere e le bestemmie.
L'anima raffreddata è inerte
e il sangue rappreso mi lascia come pietra
priva di ragione e pensiero,
nera come stella spenta. Il frastuono 605
m'ha assordato oscurandomi la vista.

Mon Panaidia, che hai? 607a

Pan La porta hanno spaccato, 607b
ma per entrare ancora gli abbisogna
sudare sette camicie.

Ros Cielo, che hanno fatto? O santi ausiliatori! 610
Turbine, a chi riservi la tempesta?
Come assisti impassibile a tali atrocità?

Pan Qui, ché ho sentito un altro rombo.
Lasciami! Vado a vedere. 614a

Ros O Miloscino! 614b

Mon O Pietroscino, adesso dove siete? 615
Voi forse, disfatti e lacerati
da spade innumerevoli, ci avete preceduti
e guardate dall'alto il nostro nero destino
senza muovere un dito e aspettate sereni
che veniamo a raggiungervi... 620a

Una ragazza Rallegratevi, signore. 620b
Mettete da parte paura e terrore.
Vengono i vostri fratelli come due leoni
infuriati gridando così forte
che le valli attorno rimbombano
come quando tuona sui monti. 625
I turchi da lontano li hanno scorti.
Sono fuggiti alcuni, altri li hanno affrontati.

Mon Li hanno forse accerchiati? 628a

Ros Li hanno forse feriti? 628b

Em O figli, a che vi è valso che abbiano intessuto
su voi gloriosi canti che narrano con arte 630
le lotte sostenute, l'onore guadagnato
in gesta militari, ogniqualvolta
il braccio e il sangue avete messo a rischio
per i villaggi e le città albanesi?
E per la vostra gioia il cuore mi si è scosso, 635
colmo di un'allegria che mi ha corroborato
l'attesa di un futuro
per voi, per me sublime ed immortale.

All'improvviso ora vi ha raggiunti
 turbine dalla foga 640
 violenta ed afferrati
 con mano di ferro tramortendovi,
 fatti a pezzi e gettati in duro suolo,
 come carne che vale in alimento,
 se gli aggrada, agli uccelli. 645
 Non più Emira, ma misera mi tocca
 nei crocchi esser chiamata,
 se ancora si ricordano
 di chi passò quaggiù come meteora
 che in aria resta accesa 650
 un attimo, poi cade
 in oscuro deserto divorante
 sempre per rimanere ognora vuoto.
Mon Mamma, con questi gemiti
 mi laceri l'anima e in paura 655
 più profonda mi spingi di quanto già non sia caduta!
Pan O azioni divine! Celeste
 miracolo sublime! In vita mia
 come questo mai vidi
 fendente violento ed efficace. 660
 L'ho ascoltato solo da giovane,
 in danza cantando un canto antico,
 che solo Pirro, se pure fu vero,
 divise un uomo dalla testa al fondo
 con un colpo ben assestato e gagliardo. 665
 Ma ora senza meraviglia,
 con paura piuttosto
 e formidabile terrore
 l'ho visto coi miei occhi.
Mon Che hai visto, Panaidia? Non comprendo 670
 il parlare che fai. Tra gli altri mali
 con cui ci sferza il cielo in questo giorno
 ci dà di non capire più
 quelle che recano notizie consolanti.
Pan Ho visto, stupita e spaventata, 675
 scendere, o Monostania, Pietroschino
 dal colle, dove domina sull'aia
 quercia frondosa, con frastuono come
 d'un enorme cinghiale
 per fitti rovi in fuga. 680
 La spada sguainata, che poggiava
 sull'omero destro, rifulgeva
 come i primi raggi del sole, quando brilla
 dalla cima del monte all'occhio di chi l'osserva
 di fronte da una valle. Quattro turchi 685
 gli si fecero incontro. Calò giù la spada:

lampeggiando come luce di specchio, pesante
piombò sul primo e lo fece in due pezzi.
Gli altri allora lo aggredirono
ammucchiandoglisi addosso; ma dopo un attimo, 690
come ramo d'albero abbassatosi
per grave peso si scuote e se ne libera
più alto levandosi di prima,
così il giovane torreggiando su essi
restò a guardarli atterrati. 695
Allora Miloscino si imbatté in un'altra
frotta e tre ne ferì,
ne lasciò morti due. A tal vista
i turchi atterriti si sparpagliarono in un attimo
come branco di porcelle le cui scrofe abbia sventrato 700
una coppia di lupi vigorosi e fortissimi.
Mon Reggimi, Panaidia, reggimi in piedi.
La gioia mi fa più danno della paura
e dello spavento che finora mi ha fatto tremare.
Pan Signora, non accasciarti in quest'attimo 705
di gioia. Tua sorella è corsa incontro
ai fratelli e tu cadi svenuta?
Ahimè, la chiara testa bionda
mi posi in petto e come morta
ora in grembo mi cadi. Sventura! 710
Che faccio sola
senza alcun aiuto?

I ragazzi Oh, come sono più piacevoli
e sembrano fulgentissimi
i raggi del sole, se invidiose nubi 715
l'abbiano oscurato per un pezzo o il maltempo
ci abbia annoiato con nebbia e pioggia;
quanta gioia ci danno quando tornano
a splendere su noi!
Risorge allora e nuovo 720
si mostra tutto il mondo e la terra diffonde
dappertutto un'immagine che ci rallegra.

Le ragazze Cantiamo un'ode di grazie a Dio
che con eterna sapienza
tutti gli avvenimenti dirige e bene e male 725
mescola e dolce e amaro in armonia
alta ed incomprensibile, all'alterno
ritmo del tempo, il quale crea
e consuma ogni cosa. E quando l'uomo
con occhio implorante lo cerca sulle nubi 730
egli riposa in noi e quando ha l'impressione
di afferrarlo e stringerlo
non se lo trova allora in mano il misero.
Così Dio, facendo porzioni

amare e dolci come pesanti e leggere 735
 e basse e alte
 e buie e splendenti,
 davvero e non per favola in ogni cosa
 una retta misura ci mostra,
 la quale di stupore, 740
 di gioia e di speranza
 variamente ci colma.
 Qui ride un fiore, là un'erba
 germoglia e si leva azzurreggiando.
 Il monte illuminato pare un gigante 745
 con pini e faggi pesante più di un titano,
 come ci hanno narrato i canti antichissimi.
 Torbido quel fiume schiarisce le acque
 e ci passa davanti calando
 dove il padre mare lo chiama. Dipinge il suo volto 750
 di brune violette
 la bella costa.
 Un follicolo e un verbasco
 col serpente che sibila
 e l'uccello che cinguetta 755
 attestano che ogni cosa hai fatto,
 o altissimo Dio,
 con accorta saggezza.
Ros Vengono, vengono, o mamma, o Monostania,
 i due fratelli cinti 760
 d'un bel serto glorioso
 che mai disfioreggerà e d'ora in poi,
 in inni e canti rustici
 che intoneranno fanciulli e donzelle,
 per piane e spiagge, 765
 in valli e in ogni monte il loro nome
 echeggerà rombando, e Pietroschino
 e Miloscino, ovunque in danze e ridde
 ci si aduni, con mente strabiliata
 e dolce melodia, 770
 con profondo trasporto
 saranno ricordati dall'intero
 popolo, da ragazzi, vecchi e giovani.
Mon Sorella, davvero dunque liberi,
 sani e incolumi 775
 tornano a noi ora i nostri fratelli?
Ros Se a me non credi,
 ma solo a Panaidia,
 ecco ora che qui
 vengon cantando 780
 ragazzi incoronati di bianchi fiori
 a confermare le parole di Rosbarda.

Mon Guardate, ahimè, che fa mamma sul letto!
Em Figlie, ho sentito quanto dicevate e l'affanno
del petto mi rallenta la favella. 785
Son giunta al nodo, che lo spirito lega
con la vita terrena, quasi a volerlo sciogliere.
La paura che mi ha sopraffatta
scuotendomi violenta, ogni forza mi ha tolto
e se un po' ne è rimasta 790
gli eventi che narrate
me l'hanno spersa come in aria cenere.
Ora nell'anima mi è germogliato un dubbio,
e speranza e spavento.
Non so che ne sarà della mia vita. 795

I ragazzi

Ecco, entriamo noi per primi
ad alleviare il colpo
ché la gioia impetuosa
nuoce più della paura.

Guardate, voi che avete gli occhi 800
bagnati di lacrime, e notate bene
se non giungano più gradite
le gioie bagnate di dolore.

Le ragazze

Stamattina, al vedere
qui smontare i nostri signori, 805
ci sono sembrati due robuste
alte querce frondose.

Ora ci sembrano due vascelli
imponenti come due fortezze
costruite sui monti, 810
contro le quali s'avviò l'acqua;

ma perse vigore correndo veloce
e non poté raggiungerli,
prenderli e distruggerli.

Riecco, mamma, nel tuo grembo 815
i fiori pianti per smarriti,
sfogliati e lacerati
da violenta tempesta.

Ora più vivaci e profumati,
più belli e sereni 820
puoi toccarli e odorarli.

Em O figli, davvero vi vedo di nuovo,
vi bacio ed abbraccio?
Oh, fredda rimango
e non posso mostrare più largo piacere! 825

Almeno prego il cielo,
per quel che mi è dato, in mente mia
che su voi faccia scendere divina
una benedizione serenissima
fino al chiudersi dei miei occhi, 830
e poi più oltre fino all'ora
in cui entrerò nell'eternità.

Pietr e Mil Tra acqua e fuoco
siamo davvero passati, madre nostra;
sono stati su noi tuoni e lampi 835
senza farci alcun danno.

Ma come la cote fa splendere
il ferro e lo assottiglia
quest'azione ci eleva
tra i giovani e tra i vecchi. 840

Mon Pietroschino, Miloscino,
amati fratelli,
lasciate che vi stringa al collo
e vi baci con profondo, acceso amore
come una mamma che in vita 845
inaspettatamente rivede il figlio morto.

Fratelli fortunati, che ora
più che in passato meritate affetto,
grande cura di voi
dovremo avere, 850

dacché ora, già adulti,
mostrate la fronte onorata d'alloro,
di quercia e fiori adorna,
che fuoco d'invidia non dissecca
né gelo d'odio sfoglia. 855

Ros O fratelli, cambiatevi,
cambiatevi i vestiti
laceri e sporchi
di sangue turco infame.

Vedete, per piacere, 860
se c'è qualche ferita
per fasciarla e curarla
prima che si inciprigni
e diventi infetta,

per evitare che in futuro 865

ci cambi in lutto
 la gioia goduta.
Cir Rosbarda, al bisogno ho già pensato
 mandando Panaidia
 a cogliere erbe medicinali 870
 rinvigorenti che sanano
 le ferite prima
 di quanto possa credersi.
 Lei ora è di ritorno e pertanto
 ho portato queste due fasce, rimaste 875
 nuove a mia moglie, dopo che smise
 di avere figli, e per ricordo
 della gioventù le lascio
 e ora all'occorrenza se le è ritrovate.
Mil Ciriaco, quanto vali 880
 non so come esprimerlo e impagabile
 è la tua Panaidia.
 L'anima un dispiacere
 mi opprime come un monte. Io non dispongo
 come il fortunato Alessandro di regni 885
 o di molti denari e terreni
 di cui arricchire la vostra povertà.
 E tuttavia so bene
 che per voi questa è la ricchezza
 opulenta che vi eleva e onora. 890
 Io per tutta la vita
 la ricorderò in ogni momento.
 Ho davvero grandissimo bisogno
 d'essere medicato, ché in più posti
 sento d'esser ferito e non graffiato. 895
Pietr Saggia idea, la tua, Ciriaco.
 Cinque ferite m'hanno fatto nelle braccia,
 tutte leggere, senza conseguenze.
 Ma lasciarle non le voglio aperte
 per timore che malignandosi facciano col tempo, 900
 senza le cure adatte, il danno che a caldo
 non hanno fatto finora. Per cui con me
 e con mio fratello vieni tu solo
 nell'altra camera con le fasce e l'erbe
 da applicare sulle ferite. E voi cantate! 905
 Madre, sorelle, fanciulle, fanciulli,
 se ci amate, col massimo
 di voglia e d'armonia,
 di piacere e di gioia
 cantate la vittoria, da Dio, celebre 910
 ed eccelsa, sui turchi a noi largita,
 quale da queste parti non si udì
 altra volta più ampia e risonante.

Coro

Decantarono gli avi
Prometeo con Ercole ed Atlante 915
ed imprese narrarono
grandi su essi al punto che le vere
non sono più credute
e solo come favole si contano
in canti per le danze. 920
Da oggi però nelle città
giorno e notte fanciulli, ragazze e giovincelli
se andranno in giro cantando prodigi
non diranno bugie come le disse
chi ad Atlante pose in braccio un monte 925
e assegnò a Prometeo il sole in mano
e fuori dall'inferno Ercole vivo
riportò come pesce catturato
che dal profondo sulla spiaggia a morte
ceda la rete. Invece non è frottola, 930
non è novella, ma la verità
che nel giro d'un giorno,
non d'un mese o d'un anno, a ben duecento
turchi tennero testa due soltanto,
sì, due cuori albanesi, che sprezzavano 935
il rischio e la paura.

N O T E

Personaggi All'inizio del manoscritto, a riprova del suo carattere di provvisorietà, il ruolo di alcuni personaggi è indicato in maniera incongruente con il testo del melodramma: Rozbardha ≈ Jëma; Emira, Panaidhja ≈ Motëra; Monostan'ja ≈ Shërbëtresh ghuallane. Tuttavia al v. 132 la madre continua ancora ad essere indicata come Rozbarda e ai vv. 147 e 153 Rosbarda ad essere introdotta come Emira.

34 stanë] stanën. *Stanë* è accusativo sincopato di *stat* ed equivale a *statin*.

35 shumë] shëmë.

53 llighal. La ligaglia è propriamente un "involto di erbe per tenere fresche le mozzarelle" (Gerhard Rohlf, *Nuovo dizionario dialettale della Calabria*, Ravenna 1977, p. 364). Ho preferito tradurre metonimicamente con *burrata* (un latticino simile alle mozzarelle), perché questa veniva tradizionalmente avvolta in foglie di asfodelo.

57 qumshti] gjumshti.

65 jushtrorë] justrorë.

127 mundi] mund.

136 Traduco con "amiche del cuore" il termine *motërma* (blood sisters) che indica il rapporto venutosi a stabilire tra due ragazze che, in occasione di grandi solennità religiose, nel corso di una speciale cerimonia bevevano l'una qualche goccia del sangue dell'altra, misto a vino.

234 vëhemi] vuhemi.

325 gjënjim] gjunjim.

375 shtrushullon. Ma al v. 289 *strush*. Al Santori piace alternare le forme.

377 ndjenë. Dittongo ascendente che propizia la rima con *folenë*.

388 se] se e.

403 Mosë di Dibra, Mosë Golem Thopia Comneno, generale di Scanderbeg.

429 dirë] hirë. Svista evidente, a meno che al termine non si voglia attribuire un significato ironico.

434 kanosurë] kunosurë.

436 këtë] këtu.

444 dëme mbi] dume mbi.

453b A sinistra del testo, vengono aggiunti i versi seguenti, messi in bocca ad Emira.

*Pather jo, pather i lig
ng' është një dëm që ndjet ashtu.
Si një mirë është i përlig
cado herë e njoha u
çë mbi dhe shkova ca vjet.
Mirtë ligtë shpejt e piellë
e ndo vjenë ka larti qiellë
edhe ligtë mirtë jep.*

Ho preferito espungerli perché disturbano il fluire del discorso e fanno di posticcio.

486 A sinistra dell'intervento di Ciriaco, sono aggiunti questi versi, da assegnare, in base al contenuto, ad Emira.

*Çë më vëleu se rrita
di bil si lis të doq?
Topra mbi ta përpoq
e mua përpara i pret.
Jo këtë s'harë ng' e prita,
ng' e ëndërra këtë keqe,
po më rrëvoi je dreqe
të vras e së më vret.*

Anche quest'aria con la sua artificiosità spezza lo svolgimento del dialogo ed è quindi preferibile che venga espunta.

498-500 Il kandâr (cantaro, cantaiò, quintale = 89, 097 kg nel Regno di Napoli) equivaleva a 100 rotoli.

519 nëmrimë] nëmrinë.

581 bashk] bash.

605 shujturë] shëjturë.

635 ni] nina.

660 kopanë] kopë.

701 dekur' uri] dheccururi (grafia originale).

710 prëhërë] pruhërë.

745 xhaghënd] xhaghund.

751 ohjistra] ohistra.

817 shqerra] sqerra.

838 Riportiamo la prima stesura, poi rifiutata a favore di quella adottata nel testo (838-840), accorciata di un verso:

*hekurin të trash e zī,
kjo bëne me lartī
na buftōnë ndë trima e pjeq,
na pastrōnë prë valle dreq.*

887 bëgatnja. In precedenza: *madhësonja*.

902 të] ti.

915 Prometenë] Promotenë.

Il melodramma, non suddiviso in atti e scene, è costituito dal recitativo e da canti corali che utilizzano per lo più l'ottonario tradizionale (sia pure con l'aggiunta della rima). Mancano totalmente le arie tipiche del melodramma. Probabilmente, il Santori, una volta avvertita questa atipicità, pensò bene di porvi rimedio appiccicando al testo due arie per niente convincenti.